

A talajmelioráció ökonómiai kérdései

KURUCZ GYULA

Debreceni Agrártudományi Egyetem, Debrecen

Hazánkban a mezőgazdasági termékek folyamatos és dinamikus növelése alapvető elvárás. Ezt pedig az egyre csökkenő mezőgazdaságilag hasznosítható földterületen — a termés hozamok növelésével — kell megoldani.

A termés hozamok növelésére, — bár eltérő mértékben —, de szinte valamennyi talajtípuson lehetőség van. A növelés mértéke azonban függ a talajadottságoktól. A jó termékenységű talajainkon a termésátlagok növeléséhez elsősorban az agrotechnika és technológia javítására, az okszerűbb földhasználatra van szükség, ami nem jár különösebb befektetéssel. A jó talajokon jelenleg is elért magas termésátlagok további növekedését főleg az időjárási viszonyok és csapadék determinálja. Mindent figyelembe véve azonban aligha tétélezhető fel, hogy az évi 3% körüli mezőgazdasági termelésnövelés csak a jó talajokon biztosítható.

Más a helyzet azon talajainkon, ahol jelenleg viszonylag alacsony és az időjárástól függően rendkívül változó terméseket érünk el. Ezek termékenységét olyan talaj-, vízgazdálkodási, stb. tulajdonságok befolyásolják, amelyeket csak a melioráció fogalomkörébe tartozó és alapvetően hosszabb ideig ható, beruházási jellegű beavatkozással lehet alapvetően megváltoztatni, illetve megjavítani.

Ma már mezőgazdasági szakmai körökben elfogadottnak tekinthető az a vélemény, hogy a mezőgazdasági termékek dinamikus növelése hosszabb távon jelentős népgazdasági támogatást igénylő komplex melioráció nélkül nem képzelhető el. Ismeretes azonban az is, hogy a mezőgazdaság többletermékei alapvetően a külfiacon realizálódnak, mivel országunk mezőgazdasági termékekből ma is ellátott.

Ismereteim szerint szinte a világ minden arra rászoruló területén — az országok gazdasági helyzetétől függően ugyan, de — jelentős meliorációs tevékenység folyik. Ezekről általános elvárás — ökonómiai szempontból — hogy biztosítaniuk kell a termelékenység növekedését, a ráfordítások hatékonyságának javulását. Ha e feltételeknek megfelelnek, a meliorációs beruházásokat szubvenciókkal, állami hozzájárulással és különféle hitelkedvezményekkel ösztönzik. Pl. a meliorációs beruházásokhoz az NSZK-ban 15–20%-os, Angliában 50%-os, Ausztriában 50%-os állami hozzájárulást és jelentős hosszúlejáratú hiteleket adnak.

A szocialista országokban is, — különösen ahol a saját termelésű mezőgazdasági termékekkel való ellátottság alacsony színvonalú — jelentős mértékben támogatják a meliorációt.

Legnagyobb mértékű a Szovjetunióban, ahol pl. a vízrendezés költségeit teljesen az állam viseli, a talajjavításhoz pedig nagymértvű támogatást adnak.

Megítélésem szerint azonban a szocialista országokban a melioráció ökonómiai elvárásai, feltételei és vizsgálati módszerei közel sincsenek olyan szinten kidolgozva, mint a fejlett tőkés országokban, ahol a meliorációs beruházások jelentős, több formában és módon történő támogatását szigorú hatékonysági kritériumokhoz kötik. Összhangban a hatékonyság növelésével „a támogatásokat részletes fejlesztési, beruházási tervek alapján ítélik oda. A szelekciót a tervek ökonómiai mutatói alapján végzik”.

Az elmúlt évtizedben hazánkban is jelentős lépések történtek a melioráció gazdasági hatékonyságának vizsgálatára. Kialakultak az alapvető gazdasági hatékonysági mutatók, elvárások, és azokat a tervezés során ki kell munkálni. A tervek és támogatások jóváhagyása során az elvárások és mutatók teljesítését is figyelembe veszik. Számos ok — pl. a gazdasági hatékonysági mutatók nem kielégítő kimunkálása, az összehasonlítási alap hiánya, szakmai felkészültség hiányosságai, vállalati érdekek, saját alapok korlátozott volta, stb. — miatt azonban meliorációs beruházásaink jóváhagyásánál és bonyolításánál a gazdasági hatékonyságnak nincs meg a kellő szerepe.

Következésképp a jövőben — a melioráció technológiai problémáinak további kutatása, fejlesztése mellett — alapvető elvárásnak kell tekinteni a gazdasági hatékonyság mind vállalati, mind népgazdasági szempontból történő elmélyültebb és részletesebb vizsgálatát, elemzését. Enélkül nem tudjuk biztosítani, hogy a rendelkezésre álló viszonylag szűkös lehetőségeinket ott használjuk fel, ahol az gazdaságilag is hatékony lesz.

Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy nincs megfelelő információ a jelenlegi meliorációs beruházások gazdasági hatékonyságáról, különösen a meliorációra szoruló egyes talajtípusok, illetve meliorációs módszerek és nagyobb térségek, tájak stb. terén.

De megfelelő összehasonlítási alapok és lehetőségek sincsenek a tekintetben, hogy a mezőgazdaságban eszközölt különböző befektetések gazdasági hatékonysága milyen népgazdasági és vállalati szinten.

Következésképp mind népgazdasági, mind vállalati szinten nehezíti a megfelelő döntéseket a kellő adatok, mutatók, információs bázisok hiánya.

Kutatómunkánk során — elsősorban a talajjavítás, kisebb mértékben a komplex melioráció vonatkozásában — adaptáltunk, illetve kidolgoztunk olyan módszereket, mutatókat, amelyekkel bővíthetők ismereteink és reálisabban alapozhatók meg a meliorációs döntések. Ezeket számos szakcikk és más közleményben már közreadtuk. A kidolgozott adatokból a talajjavítás vonatkozásában több, már ma is hasznosítható következtetést vontunk le. E helyen csak néhányat kívánok megemlíteni:

— A savanyú talajok javítása általában mind népgazdasági, mind vállalati szinten igen kedvező. A gazdasági hatékonyság azonban nagymértékben függ a javítandó talaj termékenyességétől. Összességében a jobb termékenységű, de még javításra szoruló és kisebb dózissal javítható talajok adják a legjobb hatékonyságot. A javítás után a termelési szerkezet megváltoztatása és a javításra jól reagáló növények előtérbe helyezése a hatékonyság alapvető kritériuma. A hektáronkénti 110–130 q hatóanyag-felhasználás felett már semmilyen savanyú talajjavítás nem felel meg a népgazdasági elvárásoknak. A vállalati gazdasági hatékonyságot az állami támogatás mérve befolyásolja.

— A szikes talajok javításának gazdasági hatékonyságát alapvetően a felhasznált javítóanyag felesége és annak beszerzési ára, illetve mennyisége határozza meg. A jelenlegi árak mellett a savanyúan hidrolizáló anyagokkal (pl. gipsz) összefüggő nagy területeken végzett javítás általában nem felel meg az elvárásoknak. Következésképp elsősorban a CaCO_3 -tartalmú anyagokkal javítható szikeseket kell előtérbe helyezni, és az egyéb anyagoknak csak kiegészítő szerepe lehet. A szikesek javítása általában 130–150 q/ha hatóanyag-felhasználásig indokolt, a hagyományos sziken viszonylag jól termelhető növényekkel (búza, lucerna, napraforgó stb.) történő hasznosítás mellett.

— A meszesaltalaj-terítéses (digózás) talajjavítás gazdasági hatékonysági mutatói 500 m³/ha terítés és mintegy 1200–1500 m átlagos szállítási távolság mellett kedvezőek, bár a legutóbbi árrendezés itt egyértelműen hátrányosabb volt, mint a kémiai javításnál. Mivel a meszes altalajterítés nem anyagigényes, megvizsgálandó a technológia korszerűsítésével területi kiterjesztésének a jelenlegihez viszonyított lényeges növelése.

— A jó termékenységgű talajok közé beékelődő rossz talajfoltok javítása gazdasági megítélésénél figyelembe kell venni az egész tábla hasznosítását, művelését, a művelés költségkihatásait is. Általában a táblába beékelődő foltok javítása gazdaságilag hatékonyabb, még ha a területegységre vetített beruházási mutatók kedvezőtlenek is.

— A homoktalajok jelenlegi javítási technológiai rendkívül eltérő gazdasági hatékonyságot mutatnak. Az általunk vizsgált esetekben nem adtak megnyugtató képet sem a többlettermés, sem a gazdasági hatékonysági mutatók vonatkozásában.

Kutatómunkánk során elkezdtük a síkvidéki komplex melioráció vizsgálati módszerének kipróbálását, illetve nagyobb területeken történő alkalmazását. A viszonylag szűkebb adatbázis még nem teszi lehetővé a talajjavításhoz hasonló megállapítások, következtetések közlését. Néhány jelenségre azonban már felhívhatjuk a figyelmet:

— A síkvidéki komplex melioráció igen költséges beavatkozás. Ennek ellenére a meliorációt komplexen kell végrehajtani, mert egyes elemek elhagyása leronthatja az egész befektetés hatékonyságát. Pl. a Bodroghközben a magas talajvíz, a nagy agyagtartalom és rossz vízvezetés stb. következtében önmagában se a talajjavítás, se a mélylazítás, se a felszíni vízrendezés nem volt hatékony. Az alagsövezés — nagy költsége ellenére — a leghatékonyabb, ha kapcsolódik hozzá a megfelelő mélylazítás, kémiai javítás, stb.

— A nagy beruházási igényű komplex melioráció — pl. alagsövezés — csak megfelelő talajhasználat mellett lehet gazdaságilag hatékony. A viszonylag kis termelési értéket adó növények pl. kalászos, kukorica stb. — termelése csak kivételes esetekben potenciálisan rendkívül termékeny talajokon biztosítja a gazdasági hatékonyságot. Következésképp a komplexen meliorált területen gondoskodni kell olyan intenzív termelési szerkezet kialakításáról, amely nagy termelési értéke révén képes a gazdasági hatékonysági elvárások teljesítésére.

— A komplex melioráció térségi megvalósítása indokolt. Egy-egy gazdaságban azonban csak fokozatosan és olyan ütemben indokolt, ahogyan a gazdaság biztosítani tudja meliorált területek megfelelő hasznosítását.

A mezőgazdasági termékek stratégiai jellegének nyilvánosságra kerülése, a föld értékelésében beállt kedvező változás, a mezőgazdasági termékek viszonylag kedvező exportlehetősége stb. megnövelte mind a vállalatok, mind az

irányító szervek termőföld iránti érdeklődését. Ezzel is magyarázható, hogy több irányú és alapos előkészítő munkák kezdődtek a racionálisabb földhasználat és a talaj termékenységének komplex meliorációval történő növelése érdekében. Valamennyi tanulmány — figyelembe véve a népgazdaság teherbíró képességét — több variációban tervez és igyekszik a gazdasági hatékonyság szemszögéből is vizsgálni a fejlesztési elképzeléseket.

Az OMF megbízásából részt vettünk egy koncepció ökonomiai vonatkozásainak kidolgozásában. E koncepció 3 változatot dolgozott ki, ahol egy-egy ötéves terv meliorációs beruházásait 5, 10, illetve 15 milliárd Ft-ban tervezték, törekedve azok leghatékonyabb felhasználására. A melioráció eredményeként várható többletermék 1,4—3,8 millió tonna GE között változik évente. A beruházás megtérülési ideje 5,5—6,3 év, a komplex gazdasági mutató (GA) 1,24—1,36, míg a beruházás gazdasági hatékonysági mutatója (GH) 1,54—2,50 között alakul a változatoktól függően. Az egyes változatok között alapvető eltérés nincs. Összességében azonban a 3. változat a legkedvezőbb, mivel itt a melioráció hatékonyságát alapvetően befolyásoló üzemi vízrendezési és talajjavítások volumene és aránya a legnagyobb.

Minden gazdasági kalkuláció bizonyos hibákkal terhes. Ezzel is számolva, de figyelembe véve a gazdasági hatékonysági mutatók igen kedvező voltát, egyértelműen megállapítható, hogy a talaj termelékenységének alapvető javítása érdekében jelenleg is folyó, de a jövőben várhatóan még nagyobb arányú komplex meliorációs tevékenység nemcsak a termés hozamok jelentős növekedését biztosítja, de a gazdasági hatékonysága is jónak ítéltető mind népgazdasági, mind vállalati szinten. Ha a továbbiakban javítani tudjuk e tevékenység gazdasági vizsgálatát, hozzájárulhatunk a befektetések gazdasági hatékonyságának további javításához.